

Поцупко О. А.
к.і.н., доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін
Конарьова О. О.
студентка ІІ курсу медичного факультету
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

ІСТОРІЯ ЗАРОДЖЕННЯ МЕДИЦИНИ В ПЕРВІСНУ ДОБУ

Первісна доба є універсальною: через неї пройшли всі народи нашої планети без виключення. У її надрах склалися вирішальні передумови для всього подальшого розвитку людства: гарматна (або трудова) діяльність, мислення і свідомість, мова і мови, господарська діяльність, соціальні стосунки, культура, мистецтво, а разом з ними лікування та гігієнічні навички. Аналіз їх розвитку від самих витоків має важливе практичне значення для формування концепції історичного розвитку медицини в цілому.

Вивчення розвитку лікувальної діяльності людини в різні періоди історії не однакою і, як правило, перебуває в оберненій залежності від давності епохи. Найбільша складна реконструкція історії первісного суспільства: воно не залишило письмових джерел, а осмислення археологічних і етнографічних даних має цілком об'єктивні труднощі і вимагає постійного перегляду наших уявлень у зв'язку з новими науковими відкриттями. Основними речовими джерелами первісної історії є: знаряддя праці, залишки первісних споруд, святилища, поховання і останки людини, предмети первісної культури. Археологічні знахідки, що є у розпорядженні вчених, складають лише невеличку частину тих предметів, якими користувалася первісна людина, тому що, по-перше, археологічна наука на різних континентах розвинута неоднаково, а, по-друге, надбанням археології стає лише те, що зберігається в землі протягом тисяч і мільйонів років (предмети з дерева, шкіри, кори або рослин не зберігаються).

Достовірні наукові знання про лікування первісної ери базуються на даних археології та етнографії, палеопатології та палеоботаніки, палеоантропології та палеопсихології. Так, виявлені під час розкопок стародавніх поховань патологічні зміни на скелетах дають уявлення про характер захворювань у ті часи. З малюнків на побутовому посуді, з різного знаряддя, знайденого під час розкопок, можна скласти уявлення про можливі лікувальні заходи, які застосовували в ті часи. В народних епічних творах, таких, як «Іліада», «Одіссея» у стародавніх греків, у російських билинах та українських думах, а також у засобах народної медицини знаходимо багатий матеріал, який свідчить про уявлення наших предків щодо причин захворювань, лікування, ставлення народу до лікарів. Найбільше для історії медицини дає, зрозуміло, вивчення писемних творів з медицини стародавніх і пізніших часів. Цінні для історії медицини відомості про засоби лікування, правове становище медичних працівників знаходимо у відповідних законах різних країн, літописах, архівах, судових актах, художній та мемуарній літературі і творах мистецтва.

До виникнення палеопатології (наука, що вивчає патологічні зміни останків первісної людини, точніше, його скелета) [1, 19], яка як наука сформувалася близько ста років тому, існувало уявлення про те, що первісна людина була абсолютно здорова, а хвороби виникли пізніше як результат цивілізації. Подібної точки зору дотримувалися вельми освічені люди, наприклад Ж.-Ж. Руссо, який щиро вірив в існування «золотого століття» на зорі людства. Деякі хвороби людини, такі як силікоз або променева хвороба, безумовно, є продуктом ноосфери і пов'язані з діяльністю людського розуму (і деколи безрозсудною його діяльністю). Але це справедливо лише відносно обмеженого числа захворювань. Концепція «золотого століття» не ставила в центрі своєї уваги здоров'я людини. Проте дані палеопатології певною мірою сприяли її спростуванню. Вивчення останків первісної людини показало, що його кістки несуть на собі незгладимі сліди травматичних пошкоджень і

важких хвороб (таких як артрити, пухлини, туберкульоз, викривлення хребта, карієс зубів і інші).

У 1892 р. під час археологічних розкопок біля селища Трініль на о. Ява голландський лікар і анатом Ю. Дюбуа виявив ліву стегнову кість прадавньої людини – пітекантропа. У Франції в печері Ла Шапель-о-сіна знайдений скелет первісної людини – неандертальця, шийні хребці якого зрослися в єдину кість (свідок артриту). Декілька десятків тисяч років тому назад від цього захворювання страждала кожна четверта доросла людина. Наслідки артрити виявлені і на кістках гігантських ящерів – бронтозаврів, які жили на Землі задовго до появи людини [2, 30]. Сліди захворювань на кістках первісної людини зустрічаються набагато рідше, ніж травматичні дефекти, які найчастіше пов'язані з пошкодженнями мозкового черепа. Одні з них свідчать про травми, отримані під час полювання, інші – про пережиті або не пережиті трепанації черепів, які стали робити приблизно в XII тисячолітті до н.е. (переважно в ритуальних цілях) [1, 7]. Робити виводи про хвороби м'яких тканин значно складніше – вони не зберігаються навіть в муміях. Проте атеросклерозні бляшки, виявлені у муміях давніх аборигенів Північної Америки, похованих на території сучасного штату Кентуккі (США), свідчать про існування у них атеросклерозу. Палеопатологія дозволила також визначити середню тривалість життя первісної людини: воно не перевищувало 30 років. До 50 років (і більше) доживали у виняткових випадках [3, 106]. Первісна людина гинула в розквіті сил, не встигаючи постаріти, гинула в боротьбі з природою, яка була сильніша за неї. Важливо зауважити, що середня тривалість життя людини зберігалася на цьому рівні аж до періоду Середньовіччя.

Зародження розумної медико-гігієнічної діяльності, що передбачало перетворення взаємодопомоги при хворобах і травмах у засіб збереження життя, здоров'я та працездатності людини, сталося, вірогідно, наприкінці давньокам'яного віку – сорок тисяч років тому – на відносно високому ступені первісного суспільства [2, 42]. Накопичення медико-гігієнічних

відомостей та індивідуального досвіду перетворилося в колективний досвід, що заклав основи народної (емпіричної) медицини. Первісна медицина була емпіричною, тому що практика передувала теорії. Цю зародкову медико-гігієнічну діяльність можна також назвати раціональною, народною, традиційною. Вона мала подвійний характер: емпіричний досвід і вироблені за його допомогою раціональні прийоми лікування, з одного боку, і магичні дії, замовляння тощо, з іншого. Є ще одна важлива обставина. На відміну від інших форм суспільної практики до числа основних умов виникнення і розвитку медико-гігієнічної діяльності належить і наявність відносно розвиненої системи моральних норм. Причому ця умова має визначальну роль: історично періоди кризових ситуацій у медицині співпадають з періодами падіння суспільної моралі, зниженням морального рівня суспільства. Вимоги суспільства до осіб медичної професії з дотримання певних моральних норм є не тільки віддзеркаленням природної потреби хворої людини у співчутті. Поза моральністю, поза милосердям медична діяльність втрачає сенс, стає неефективною.

Отже, першою формою медичної діяльності була народна медицина, риси якої полягали у практичній спрямованості, коли цінність конкретної медичної допомоги визначалася досягнутою метою, в емпіричному характері знання, само- і взаємодопомозі, безпосередньому передаванні досвіду. Народна медицина первісного періоду забезпечувала необхідний рівень медичної допомоги, гігієни. Адаптивна еволюція є серйозним аргументом того, що людина нарощувала здоров'я серед популяцій, з яких згодом розвинулися перші цивілізації.

Первісні лікарі, крім народної медицини, володіли також і прийомами оперативного лікування: обробляли рани ліками, приготованими з рослин, мінералів і частин тварин; застосовували «шини» при переломах; уміли робити кровопускання, використовуючи колючки і шипи рослин, риб'ячу луску, кам'яні та кістяні ножі. У Новій Гвінеї, наприклад, первісні лікарі

синполітейних племен розкривали вену за допомогою дрібних стріл, які вони пускали зблизька з туго натягнутого лука [1, 97]. Проте емпіричні знання первісної людини, отримані в результаті практичного досвіду, були ще вельми обмеженими. Первісна людина не могла передбачати або пояснити причини стихійних лих, розуміти явища природи, що оточували її. Її безсилля перед природою породжувало фантастичні та раціональні уявлення про навколишній світ. На цьому ґрунті вже в період ранньої родової общини почали зароджуватися перші релігійні уявлення людини (тотемізм, фетишизм, анімізм, магія), які відбилися і на прийомах лікування. Тотемізм – віра людини в існування тісного родинного зв'язку між її родом і певним виглядом тварини або рослини (наприклад, ведмедю або дубу). Тотему не поклонялися, його вважали «батьком», «старшим братом», захисником від бід і хвороб. Тотемізм став ідеологічним віддзеркаленням зв'язку роду з тим, що оточує людину (природне середовище). Фетишизм – віра в надприродні властивості неживих предметів [1, 103]. Спочатку ця віра поширювалася на знаряддя праці (наприклад, особливо вдалий спис), плодоносні дерева або корисні предмети ужитку, тобто мала сповна матеріальну основу. Згодом фетиші стали вироблятися, спеціально як культові предмети і отримали ідеалістичне тлумачення. Так з'явилися амулети і талісмани. Анімізм – віра в душі, духів і загальне одухотворення природи. Вважають, що ці релігійні уявлення пов'язані з ранніми формами культу померлих.

Отже, хвороби існували ще в первісному суспільстві і в будь-яку епоху історії людства. Вони були, з одного боку, явищем біологічним, оскільки розвивалися на ґрунті людського організму в тісному зв'язку з довколишньою природою, а з іншого – явищем соціальним, оскільки визначалися конкретними умовами суспільного життя і діяльності людини.

Отже, сучасні науковці неоднозначно оцінюють розвиток медицини та лікування в первісну добу. З одного боку, лікування та його раціональні традиції і величезний емпіричний досвід (не дивлячись на обмежений

арсенал лікувальних засобів і прийомів) є одним із витоків традиційної медицини. А, з іншого боку – ірраціональні традиції первісного лікування виникли як закономірний результат мінливого світобачення і важких умов боротьби первісної людини з могутньою і незрозумілою природою. Тому їх критична дія не повинна служити приводом для заперечення багатовікового раціонального досвіду первісного лікування в цілому. Таким чином, лікування в первісну добу не було примітивним для свого часу, і тому не може називатися примітивною медициною.

Література

1. Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. – К.: Вища школа, 1991. – 431 с.
2. Сорокина Т. С. История медицины. – М.: Академия, 2009. – Т. 1. – 560 с.
3. Чебан В., Чебан Л. Історичний аспект становлення проблеми здорового способу життя людини // АПСНІМ. – 2014. – № 1 (1). – С. 105–111.

Поцулко О. А.

к.і.н., доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін
*Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ

Актуальність теми дослідження. Управління виробничо-господарськими процесами у кінцевому рахунку завжди зводиться до управління людьми, тому передбачає свідоме регулювання діяльності колективу; форм його організації, мотивації дій і характеру взаємовідносин між його членами. У зв'язку з цим і виникає необхідність виявлення механізму міжособових відносин та вивчення закономірностей